

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha

Band: 20 (1946)

Artikel: Enzacontas historiettas ord la Foppa : raqintau tenor la tradiziun populara

Autor: Gadola, Guglielm

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881451>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Enzacontas historiettas ord la Foppa

Raquintau tenor la tradiziun populara da Guglielm Gadola, Cuera

L'olma dil ranver

Dus scolars della scola cantonala, in de Ladir ed in de Riein, mavan ensemen da Glion a Lags. Murtirai dalla seit — ei era la fin d'uost e calira di — ein els sebess giu sigl ur d'in beglfontauna sper via, ed han buiu e buiu ch'ei mava bunamein surô. Lassis e staunchels sco tgauns, ein els schischi el pastg e stendiu ora combas e bratscha.

Vonzeivi, vulend sevolver sin tschei maun, fa il de Ladir persenn in crap sut ses peis, in crap plat, buca ton gries, che vargava strusch si igl ur tschespus che circumdava el. En quel observa el per schabetg enzacontas enzennas scalpradas. Ei pareva sco sch'il temps ed il tschapitschem de glied e biestga havess sfatg ed isau in'inscripziun. Per marveglias sblatschegian els la platta cun aua e prendeì mira! cun in tec breigia san els leger bein e scoiauda: «Cheu ruaussa l'olma dil ranver de Sagogn».

Il giuven dils dus studetgels, quel de Riein, ch'era vivs e de levseenn, veva strusch silabau l'inscripziun, ch'el excloma riend ed en tun de beffa plitost: «Cheu ei satrau l'olma . . . . In'olma satrada! Jeu less mo saver tgei narrun-filistucher ha pudiu scalprar en quei crap in'inscripziun aschi ureidia!»

Strusch detg quels plaids, lev'el si, sdermeina siu fagot sin schuiala e fa tschera ded ira. Siu conscolar de Ladir, pli tifs e beinpatertgaus, tratga: «Quei ei in misteri ed jeu vi mirar de scuvierer el».

Tschel ei ius per siu fatg, ed el ha enfrida entschiet a scavagnar cun siu cunti entuorn entuorn il crap. El fa la causa aschi bein, ch'en buca ton ditg il crap ei vulvius sin tschei maun. E sut quel en . . . . tgei anfla el? Ina dètga buorsa de curom ch'el arva senza targlinar. Ed en quella vev'ei 100 ducatas, cun in scret suren, che purtava ils plaids per romontsch: «Seigies miu artavel, ti che has giu ton spért de scuvierer il senn della inscripziun; fai meglier diever ch'jeu dils daners».

Il scolar de Ladir, incantaus de sia scuvretga, remetta il crap en siu esser, pren en furtina la via encunter Cuera — cull'olma dil ranver de Sagogn.

Il rihezia pupratsch

Igl on della muria gronda mureva la glied sco las mustgas suenter l'emprema purgina d'atun. Cunzun ils paupers! Lezs fagevan tscheras de morts ambulontas e mond per las vias tunava lur ossa sco schiluns scardali.

L'entira Foppa: tschera de santeri! A luvrond vesevan ins mo ils cavafossas. Er ils prers ch'assistevan als moribunds vegnevan passi e curdavan da leuvi sco las flurs de mesastad. Per dar il damogn vevan ins dumandau il prefect della Missiun retica per zacons caputschins. In de quels compara in di a Falera per assister als moribunds de Lags, Sagogn e Falera. In di entra quei venerabel vegliurd ella camona d'in pupratsch, che steva denter las duas davosas vischnauncas. Quei pauper schani de negin, taccaus dalla pesta tochen el maguol, schischeva giun plaun sin in zugl strom, che ferdava de misch ed auters malfriads . . . .

El era cheu suls sulets, pli vi che neu, cuvretgs d'ina cozza plein ruosnas; schiglioc tut vit sc'in faner la permavera, buc ina solia mobilia, gnanc ina sutga buc. El veva vendiu quei pauc ch'el veva; gia ils emprems dis de sia malsognia; rubas e strubas, per saver cumprar in toc rempia de far suppa de carn frestga. Sulettamein vid il mir della camona, ners sco la sezza tiara, pendeve ina sigir e duas resgias: quei era sia entira facultad, cun sia bratscha, cura ch'el pudeva aunc alzar quella . . . Mo uss er ella smagriada e magrutla sco l'ossa d'in scavau.

«Haveies curascha, miu bien», di ad el cun tutta carezia il pader confessor, «tgei grazia ch'il Segner rend'a vus oz! In dai e e vus vegnis a bandunar quest mund, nua che vus haveis giu nuot auter che peina e pupira».

«Tgei? Peina e pupira» ragogna il moribund sidô dil strom, «vus secuglieneis malamein; jeu sun adina staus cuntents e ventireivels ed hai mai selamentau de mia sort. Jeu hai mai sentiu odi e scuidonza ed hai durmiu bein e ruasseivel sut miu tetg. Sil di luvrav'jeu, la notg ruassav'jeu. Ils uaffens che vus veseis leu vid la preit, procuravan a mi il paun, ch'jeu magliavel cun gust e deletg, ed jeu sai buca seregurdar ded esser staus scuius ina ga sillas perdanonzas e ventschidas de mistrals e landrechtters. Jeu hai viu il reh pli suttaposts a malsognas che zatgi auter. Paupers sund'jeu adina staus, malsaus mai entochen oz. E sch'jeu vegnel puspei sauns — ch'ei strusch de sperar pli — vegn jeu a turnar ad ir ad uaul e continuar a benedir il maun de Diu, ch'ha giu ton bien quita de mei entochen uss».

Il pader, tut surstaus de ver avon el in semgiont moribund, in sco s.Franzestg bunamein, sa buca sch'el dueigi consolar u undrar il ventireivel vegl de negin. Mo il davos fa el si pil miezmiert:

«Miu bien, schebi che la veta ha buca maniau mal cun vus, stueis vus tuttina seresolver de bandunar ella, pertgei ch'ins sto sesuttametter alla veglia de Diu».

«Negin dubi», replica il moribund cun ferma vusch ed egl serein, «tut che sto ira per quella via. Jeu hai saviu viver e sai era murir; jeu engraziel a Diu d'haver schenghiau a mi la veta e ch'El dat uss a mi la mort, sco fideivla compogna de vegnir tier El».

De quei rihezia pupratsch raquintavan ei pli baul bia ellas vischnauncas vischinontas de sia camona . . . Ton ei cert ch'el fuva il Sabi della Foppa!

Jeu vendel buca mia veta

Denter Peiden e Glion, sin ina spezia de mesinsla pintgetta, steva avon onns ed onns ina casa de purs, habitada d'ina gronda famiglia. Igl onn dell'aua gronda ha quella casada stuiu suffrir las pli terriblas anguoschas de mort.

Dad ina vart era quella casa ligiada culla riva entras in bufatg piognet ualti ault sur il Glogn. Ina sera, suenter ch'ils cussadents ein stai semess a ruaus, ha ei entschiet a smuschignar; encunter mesanotg ha ei lu pluviu, epi ha ei entschiet a dar e draccar, sco de derscher cun sadialas. Basta, la damaun, cu la buna glied ei levada, er il piogn svanius dil taliter ed entuorn entuorn casa entschaveva il graschel regress a sfundrar e svanir ellas undas furibundas dil Glogn. Il davos era l'aua carschida talmein, ch'ella culava ulivamein culla sava digl esch-casa . . . .

Ins po patertgar co la buna gliedetta dell'insla sclavinada cureva sin parseuls e finiastras e greva desperadamein per bratsch ed agid.

Denton er ei serimnau massa pievel da mintga vart della riva e tut che vess bugen gidau; mo co far? Il Glogn mava scarpond e lagutend entirs rovens, las undas burlevan ed il carpem e terrtem giufuns siu vau sgarneva e sgarrava, sco'ls buobs da Venderdis Sogn . . . .

En quella miseria pli e pli desperada vev'ei num festginar cun gidar, nibutscha ch'ils cussadents dell'insla inundada eran piars per ina e peradina, entschaveva gie l'aua a sblucrar e mursinar il fundament della casa! Cheu di il mistral della Foppa, ch'era vegnius avisaus ed er ussa presents: El porschi ina buorsa emplenida cun 100 ducatas d'aur a quel che libereschi ils paupers inundai. Negin dils presents che seruchegia; ni tun ni sun e leuvi tut che bragia per agid, ch'ils grius de desperaziun surmuntan il burlem dellas undas ramurontas.

Il mender mument compara in um giuven de 40-45 onns e s'offrescha de far in'emproma. El ligia duas tretschas ina vid l'otra ed alla fin d'ina de quellas in crap. Fatg quei, sdermeina el il crap ligiaus vid la suga cun tala forza, ch'el setschenta vid la tretscha gest vi von casa spegl esch. Leu par'ins de capir l'emproma, pren si la tretscha e spetga cun pazienza plein speranza sin quei che suonda.

Tscheuneu ferma igl um la tretscha vid ina ferma trucca, che veva ina rusna sisum l'aissa d'ina spunda. Da tschella vart fa el il medem, dat il cantun de quella als pli fermes, semetta ella trucca e dat d'entellir cun segns, ch'ils periclitai leuvi sill'insla tilien el sull'aua vi. Arrivaus saunamein vi von casa, fa el caminar la mumma ed ils pigns ella trucca, ordeina de setener ferm vid ils urs de quella e fa danovamein segn de trer da tschella vart . . . . .

Malgrad enqual sblatsch ualti maltschec arriva l'emprema trucca, bein bletscha entochen sill'ossa, saunamein a riva. Tgei legria tscheuneu e leuvi! Las outras <truccadas> suondan. Entochen uss ei tut iu bein. Il davos, che

---

tut era leuvi, semetta era il liberatur ella trucca e lai trer. Mo quella ga havess ei saviu falir dil taliter! Tscheuneu er ei gie negin pli, che teneva la tretscha per buca schar geinar ella memia zun atras las undas, che vegnevan pli e pli prigusas. Quels silla riva segira, ch'ei vid la tretscha tegnan da camifo, mo tuttenina sederscha in'unda furibunda sulla trucca en . . . . . Um e trucca svaneschan ella brodèra ramuronta. E gest quei mument svaneschan era leuvi casa e sulom, accompignai d'in fraccass mai-sudiu. In griu de sgarschur va tras la fuola, mo la ferma bratscha vid la tretscha tegn la dira e cun trer e barhar sil peterpir, runan ei finalmein a riva la trucca . . . . .

E prendeì mira! Igl um giuven ei aunc lien, amiez ina bugliarsa tut dira. El setegn aunc adina vid ils urs e vegn tratgs ora cul tgau sut la persuna. Ins crei ch'el seigi morts e stenschius, mo vonzeivi . . . . arv'el ils egls, sesaulza, sescrola ed excloma: «Dieus seigi ludaus ed engraziaus»!

Liberai e fuola secatschan neutier ed espriman cun plaids plein emozion lur engraziament e lur legria. Allora sevolva il mistral viers il liberatur, strocla ad el il maun e porscha la buorsa plein ducatas . . . . .

«Jeu vendel buca mia veta», di il bien um senza ceremonias «mia bratscha basta per mantener e nutrir memez, mia dunna e mes affons; dei la buorsa a quella paupra famiglia, ch'ei privada de casa e cuort».

Quei daventa e quei exempel d'absoluta sacrificontadad effectuescha talmein sill'entira fuola, che tut sustegn e gida la sventirada famiglia ord la pira miseria.

Ils dus vischins, ni ils dus utschals che dattan doctrina

En in' ucliva denter Glion e Sevgein vivevan dus vischins. Scadin veva dunna ed affons la casa bein plena. Senza rauba, sco ei eran domisdus, vevan ei mo lur bratscha per luvrar e nutrir tuts ensemen.

In de quels dus era plein temas e scheva: «Sch'jeu mierel ni vegnel malsauns, co va ei lu cun dunna ed affons»? E quei patratg smaccava siu cor e ruieva vid siu maguol, sco'l vierm ch'ei zuppaus amiez il meil.

Era l'auter veva mintgaton tals e semigliants patratgs, mo quel scheva buca vargar en ils cumbels. «Pertgei è pomai», schein el, «il Segner ch'enconuscha tut sias creatiras ei sisu e veglia sur nus e sa pertgei el duess buc era vegliar sur mei e mia casada»?

Ed el viveva cuntents e ventireivels, ferton che l'auter veva negin ruaus e buc in soli bien di.

In di che l'auter luvrava sil funs, trests e sfraccaus de sia tema permanenta, vesa el zacons utschals sgulond en in cagliom, epi puspei bandunond, per gleiti turnar danovamein.

S'aproximond al cagliom, vesa el dus ignivs in sper l'auter, ed en scadin de quels in cuvi aunc bluts, senza pelegn e senza plema. Turnaus vid sia lavur, aulz'el da temps en temps sia egliada viers quels utschals che mavan e vegnevan, purtond la maglia a lur pigns.

Mo ti stoda fatga! Quei mument ch'ina dellas mummas turnava cun in bec plein nutriment, sietta in sprèr neuagiu, carga la paupra mumma e svanescha cun ella tras l'aria, malgrad che la pupratscha greva e sesburitscheva.

Vesend quei, igl um che luvrava vegn surprius de tala melanconia e tristezia, ch'el lai seglir ils larmins.

«Ussa s'ei cheu», tratg'el, «la mort della mumma ei la mort dils affons. Ils mes han era mo mei. E tgei dess ei ord dad els, sch'era jeu muncass in di?»

E gl'entir benediù di fuv'el trests e sfracaus e la notg gnanc raschienen de clauder egl.

Gl'auter di, returnaus sil prau, di el si per sesez: «Jeu vi mirar ils pigns de quella paupra mumma; els ein segiramein morts e piri». Ed el camina al cagliom.

E mirond pli datier, vesa el ils pigns tuts en gamba: gnanc in che pareva de ver pitiu. — Plein smarvegl sezuppa el, per observar tgei cuori e passi.

En in dai aud'el in lev griu, ed el observa l'autra mumma, purtond en furtina la maglia ch'ella veva encuret, e co ella distribuescha quella senza distinguer denter mes e tes. Ed ei veva per tuts detgavunda. Ils orfens eran tuttavia buca bandunai en lur miseria.

Ed il bab che veva giu disfidonza della Providentscha, ha raquintau a l'auter la sera quei ch'el veva viu — —.

E lez di: «Pertgei sedesperar? Dieus banduna mai ils ses. Sia carezia ha tons misteris, che nus vegnin mai a perscrutar. Carteien, spereien, carezeien e meien nossa via en pasch. Sch'jeu mierel avon che vus, vegnis vus ad esser il bab de mes affons; e muris vus avon ch'jeu, vegnel jeu ad esser il bab dils vos. E sche nus murin domisdus avon che nos affons sappien sbatter sez e sedustar, vegnan els ad haver per bab il Bab ch'ei en tschiel.

* * *

Co ils mats della Foppa cantavan

(Canzun populara)

Ei han vuliu dar ina d'Andiast a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina d'Andiast vi jeu buc!
Adin'il gast quei fetsch jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Siat a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Siat quei vi jeu buc!
Tochen las siat quei stun jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Pitasch a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Pitasch quei vi jeu buc!
Adina penn asch, quei beib'jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Castrisch a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Castrisch, quei vi jeu buc!
Magliar paun misch, quei magl'jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Glion a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Glion, quei vi jeu buc!
Barsar glogn, gliez bras'jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Schluein a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Schluein, quei vi jeu buc!
Far pulein, quei fetsch jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Ladir a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Ladir, quei vi jeu buc!
Far vadi, quei fetsch jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Pigneu a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Pigneu, quei vi jeu buc!
Beiber ischeu, quei beib'jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Rueun a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Rueun, quei vi jeu buc!
Far il tgaun, quei fetsch jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Ruschein a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Ruschein, quei vi jeu buc!
Cuar pluscheins, quei cu'jeu buc.
In'otra vi ad haver-

Ei han vuliu dar ina de Falera a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Falera, quei vi jeu buc!
Adina galera, gliez magl'jeu buc!
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Sagogn a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Sagogn, quei vi jeu buc!
Dar cul mogn, quei lasch'jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Lags a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Lags, quei vi jeu buc!
Far sco ils quacs, quei fetsch jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Sevgein a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Sevgein, quei vi jeu buc!
Dar cul stgein, quei lasch'jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Riein a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Riein, quei vi jeu buc!
Ir el Rein, quei mond'jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Duin a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Duin, quei vi jeu buc!
Far giu fulin, quei fetsch jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Flond a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Flond, quei vi jeu buc!
El barhom, quei vom jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Luven a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Luven, quei vi jeu buc!
Adina ver il luv, quei vi jeu buc.
In'otra vi ad haver.

Ei han vuliu dar ina de Surcuolm a mi
Ina biala ed ina fina;
Ina de Surcuolm, quei vi jeu buc!
Beiber cuolm, quei poss jeu buc.
In'otra vi ad haver.

* * *